

10. Макарова З.В. Гласность уголовного процесса: монография / Под ред. З.З. Зинатуллина. – Челябинск : ЧГТУ, 1993. – 178 с.
11. Мирошніченко Ю. Проблеми судового розгляду в кримінальному провадженні: організаційно-підготовчий аспект / Ю. Мирошніченко // Слово національної школи суддів України. – № 4(5). – 2013. – С. 139–144.
12. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
13. Петрухин И.Л. Национальный язык судопроизводства / И.Л. Петрухин // Конституционные основы правосудия в СССР. – М. : Наука, 1981. – 360 с.
14. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III (в редакції від 06.12.2012 р., підстава 5492-17) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
15. Про засади державної мовної політики: Закон України від 03.07.2012 р. № 5029-VI (в редакції від 06.09.2014 р., підстава 1556-18) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
16. Строгович М.С. Проблемы судебной этики / М.С. Строгович. – М. : Право, 1974. – 272 с.
17. Тарасов І.В. Реалізація конституційного принципу гласності судового процесу в новому Кримінальному процесуальному кодексі України / І.В. Тарасов, Ю.В. Шеляженко // Правничий вісник університету «КРОК». – Вип. 15. – К., 2013. – С. 135–142.
18. Элькин П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве / П.С. Элькин. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1976. – 143 с.

ОЧЕРЕТЯНИЙ В. А.,
здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ПОНЯТТЯ Й СУТНІСТЬ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Стаття присвячена визначенню поняття й сутності слідчого експерименту, висвітленню актуальних проблем його проведення. Проаналізовано наявні в юридичній літературі точки зору щодо цього питання, визначено загальні ознаки та основні завдання слідчого експерименту.

Ключові слова: досудове провадження, слідчий експеримент, слідча дія, відтворення.

Статья посвящена определению понятия и сущности следственного эксперимента, определению актуальных проблем его проведения. Проанализированы имеющиеся в юридической литературе мнения по этому вопросу, определены общие признаки и основные задачи проведения следственного действия.

Ключевые слова: досудебное производство, следственный эксперимент, следственное действие, воспроизведение.

The scientific article is devoted to coverage of the issues of investigative experiment taking into account modern requirements of law-enforcement practice. The author has analyzed existing in the legal literature point of view on this issue and the organizational-preparatory measures for investigative experiment. It is proved that ignoring the preparatory activities to the investigative experiment leads to the superficiality of investigative actions.

Key words: *investigatory experiment, interrogation, tactics, tactical method, reproduction.*

Вступ. Актуальність статті зумовлена недостатньою науковою розробленістю такої слідчої дії, як слідчий експеримент, що може бути використана в слідчій, оперативно-розшуковій, судово-експертній практиці.

Під час розслідування різноманітних видів кримінальних правопорушень, особливо тяжких, зокрема умисних убивств, розбійних нападів, вимагань, захоплення заручників, незаконного виготовлення зброї, боеприпасів, вибухівки, наркотичних засобів або психотропних речовин, документів, печаток тощо, нерідко виникає необхідність, окрім перевірки й уточнення показань підозрюваних, проводити деякі експериментально-дослідницькі дії. Проведення випробувань може бути спрямовано на встановлення можливості сприйняття особою певних фактів або явищ, здійснення нею конкретних дій, наявності або відсутності певних умінь і навичок тощо. Проведення таких експериментальних дослідів здійснюється за допомогою такої слідчої дії, як слідчий експеримент.

Активна протидія досудовому розслідуванню, багатоепізодність і складність кримінальних проваджень, тривалість злочинної діяльності й наявність численних суперечностей та істотних розбіжностей зумовлюють важливе значення слідчого експерименту. Зважаючи на це, ефективне проведення цієї слідчої дії багато в чому залежить від правильного та ефективного володіння й оперування слідчими тактичними прийомами і застосування їх у правоохоронній практиці.

Наукові підходи до визначення поняття й сутності слідчого експерименту досить повно висвітлені вченими-криміналістами та процесуалістами в криміналістичній літературі. Зокрема, вагомий внесок у розробку наукових основ проведення слідчого експерименту зробили відомі вчені-криміналісти та процесуалісти, зокрема Л.Е. Ароцкер, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, О.М. Васильєв, В.К. Весельський, Н.І. Гуковська, Ф.В. Глазирін, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмичов, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, М.В. Салтєвський, Л.А. Соя-Сірко, М.С. Строгович, І.Л. Петрухін, В.М. Тертишник, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, Ш.Ш. Ярамишьян, М.П. Яблоков і багато інших.

Значущість проведених наукових досліджень безсумнівна й досить велика, оскільки ця слідча дія широко застосовується в правоохоронній практиці та розповсюджений спосіб збирання фактичних даних. Утім детальнішого висвітлення потребують питання визначення поняття й сутності слідчого експерименту з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики. Отже, **метою статті** є визначення поняття й сутності слідчого експерименту.

Результати дослідження. Слідчий експеримент необхідно відрізнити від експерименту як загальнонаукового методу дослідження, який використовується як пізнавальний прийом під час проведення окремих слідчих дій.

Експеримент (від лат. слова *experimentum* – іспит, дослідження) – це штучна систематична зміна умов явища, що знаходиться під наглядом, і його зв'язків з іншими явищами. У юридичному словнику експеримент трактується як дослідження, намагання зробити щось. А будь-яке дослідження, на думку Ф.В. Глазиріна, полягає у відтворенні будь-якого явища, створення чогось нового за певних умов. Це, безумовно, потребує певних практичних дій, які і є основою експерименту [1, с. 7].

Таку позицію підтримує досить широкий загал учених-процесуалістів і криміналістів, зокрема, Р.С. Белкін, В.П. Лавров і І.М. Лузгін, які однією з ознак слідчого експерименту вважають дослідницькі дії [2, с. 137].

Можна погодитися з такою точкою зору, оскільки проведення дослідницьких дій дає змогу слідчому встановити механізм учинення злочину, визначення можливості існування певних явищ або здійснення певних дій тощо. Зважаючи на це, слідчий експеримент можна зарахувати до самостійної слідчої дії.

Водночас у науковій літературі висловлювалася й інша думка.

Так, М.С. Строгович зазначав, що слідчий експеримент є «особливим різновидом огляду» або «оглядом у відтворенні обстановки» [3, с. 239].

Утім, на відміну від нього, І.Л. Петрухін і Г.М. Міньковський вважають слідчий експеримент самостійною процесуальною дією, що відрізняється від огляду характером завдань, методикою проведення, процесуальним оформленням та іншими специфічними ознаками [4, с. 88; 5, с. 106–107].

До визначення поняття слідчого експерименту в науковій літературі підходять по-різному.

Так, одна група вчених слідчий експеримент визначає як самостійну слідчу дію, яка складається зі спеціальних дослідів із метою отримання нових і перевірки наявних доказів [6, с. 110; 7, с. 158]. Згідно з цим визначенням, зміст слідчого експерименту полягає в проведенні дослідів.

Друга група вчених наголошує, що це слідча дія, яка має завдання за допомогою дослідів і випробувань установити, чи могла або не могла відбутися яка-небудь дія, подія або явище в певних умовах і певним чином [8, с. 265; 9, с. 258].

У цьому визначенні вчені розкривають зміст слідчого експерименту через його завдання й намагаються назвати його види.

Третя група вчених під слідчим експериментом розуміє самостійну слідчу дію, яка полягає в проведенні дослідів у спеціально створеній обстановці, максимально наближеній до умов, у яких відбувалася подія (дія), з метою перевірки обставин, що мають значення для справи [10, с. 490]. У цьому визначенні вчені у змісті слідчого експерименту розкривають умови його проведення.

Четверта група вчених указує, що слідчий експеримент – це цілеспрямована діяльність, яка полягає і проведенні спеціальних дослідів із метою перевірки слідчих версій, установлення механізму злочину й причин і умов його вчинення [2, с. 137].

Інші автори акцентують, що слідчий експеримент полягає у відтворенні обстановки й обставин шляхом дослідницьких дій із метою перевірки даних, що мають значення для кримінального провадження [11, с. 386].

Більш чітко слідчий експеримент визначають Р.С. Белкін і В.О. Коновалова, зазначаючи, що це пізнавальна слідча дія, яка полягає в проведенні спеціальних дослідів із метою перевірки зібраних доказів, отримання нових доказів, перевірки й оцінювання слідчих версій щодо можливості існування тих чи інших фактів, які мають значення для розслідування кримінальної справи [12, с. 5; 13, с. 244].

Узагальнення поглядів учених дає змогу виділити загальні ознаки слідчого експерименту:

- слідчий експеримент є самостійною слідчою дією, а протокол слідчого експерименту – самостійним джерелом доказів;
- під час слідчого експерименту проводяться дослідницькі дії в спеціально створеній обстановці, максимально наближеній до умов, у яких відбувалася подія (дія);
- метою експерименту є перевірка зібраних доказів, отримання нових доказів, оцінювання слідчих версій щодо можливості існування тих чи інших фактів, які мають значення для розслідування кримінального провадження.

Слідчий експеримент може стати універсальною слідчою дією, що надає можливість вирішити велике коло завдань, усебічно перевірити наявні дані, глибше дослідити ті або інші факти, насамкінець, за допомогою цієї слідчої дії, зокрема експериментальних дій, можна реально отримати нові важливі докази, використовуючи більш широкую систему методів пізнання.

Слідчий експеримент є сильним засобом психологічного впливу на його учасників, оскільки отримані результати нерідко наочно свідчать про можливість або неможливість

існування певного явища чи події, а спростувати їх підозрюваним буває досить важко. Тому слідчий експеримент є необхідним, а нерідко незамінним способом перевірки й отримання нових доказів у кримінальному провадженні.

Слідчий експеримент належить до похідних слідчих дій і проводиться, як правило, на подальших етапах досудового розслідування.

Утім, на думку вчених (С.І. Новіков, Ш.Ш. Ярамиш'ян), несвоєчасне проведення цієї слідчої дії негативно позначається на якості досудового розслідування, особливо в тих випадках, коли перевіряються обставини, пов'язані з видимістю, оглядовістю, обстановкою місцевості, яка швидко змінюється [14, с. 10]. Тому в таких випадках слідчий експеримент повинен проводитися в системі першочергових слідчих дій.

Можна погодитися з думкою І.М. Лузгіна, який відзначає, що сутність експериментального методу дослідження фактів і явищ полягає в такому вивченні об'єкта, коли дослідник активно впливає на нього шляхом створення штучних умов, необхідних для виявлення відповідних властивостей, або ж шляхом зміни ходу процесу в певному напрямі. Зміст цього методу становлять будь-які випробування, за допомогою яких виділяють явище, що цікавить, із різноманіття інших, і пізнають його природу, сутність і походження, що дає змогу дійти достовірного висновку щодо можливості існування в схожих умовах аналогічного явища в минулому або майбутньому [15].

Під час слідчого експерименту дослідні дії становлять його сутність і слугують методом одержання й перевірки інформації. Експеримент може бути проведений і за відсутності особи, чий показання перевіряються, причому в деяких випадках провадження його на тому самому місці, де відбувалася досліджувана подія, не є обов'язковим.

Підсумовуючи, слід відзначити, що головною метою слідчого експерименту є встановлення, перевірка, уточнення та оцінювання тих чи інших фактів, що мають значення для кримінального провадження.

Узагальнення думок учених і матеріалів правоохоронної практики дає змогу дійти висновків, що до основних завдань слідчого експерименту можна зарахувати такі:

- перевірка, уточнення й отримання нових доказів;
- встановлення механізму вчинення кримінального правопорушення;
- перевірка можливості існування певних фактів або явищ;
- встановлення можливості сприймати будь-які явища в певних умовах;
- визначення меж поінформованості або необізнаності злочинців про подію злочину;
- виявлення причин та умов, що сприяли або перешкождали вчиненню кримінального правопорушення;
- перевірка й оцінювання висунутих слідчих версій;
- встановлення й усунення суперечностей у показаннях підозрюваних, свідків і потерпілих;
- перевірка й уточнення фактичних даних, одержаних за результатами проведених окремих слідчих дій, зокрема слідчих оглядів, допитів, упізнання тощо [16, с. 254].

Висновки. Слідчий експеримент є найбільш трудомісткою і складною слідчою дією в досудовому провадженні, оскільки в ньому бере участь значна кількість осіб. Результати правильно проведеної слідчої дії відіграють важливу роль у процесі доведення вини осіб, які підозрюються в учиненні кримінальних правопорушень, особливо за їх відмови від раніше даних показань або у випадку смерті. Якісне й ефективне проведення цієї слідчої дії вимагає ретельної підготовки, чіткої організації та використання низки тактичних прийомів і комбінацій, що надасть можливість одержати правдиві показання й довести причетність певних осіб до злочинної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Глазырин Ф.В. Следственный эксперимент : [учебное пособие] / Ф.В. Глазырин, А.П. Кругликов ; под ред. Р.С. Белкина. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1981. – 70 с.
2. Криминалистика : в 2 т. / под ред. профессоров Р.С. Белкина, В.П. Лаврова, И.М. Лузгина. – М., 1988. – Т. 2. – 1988. – 454 с.

3. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. – М., 1958. – 507 с.
4. Петрухин И.Л. Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе / И.Л. Петрухин. – М. : Юрид. лит., 1964. – 266 с.
5. Миньковский Г.М. Пределы доказывания в советском уголовном процессе / Г.М. Миньковский. – М., 1956. – 116 с.
6. Агафонов В.В. Криминалістика : [посіб для здачі екзамена] / В.В. Агафонов, А.Г. Филиппов. – 5-е изд., испр. – М. : Юрайт-Издат, 2006. – 224 с.
7. Андреев И.С. Криминалістика : [учебное пособие] / И.С. Андреев, Г.И. Грамович, Н.И. Порубов ; под ред. Н.И. Порубова. – Мн. : Выш. шк., 1997. – 344 с.
8. Криминалістика : [учебник] / отв. ред. Н.П. Яблоков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2001. – 718 с.
9. Балашов Д.Н. Криминалістика : [учебник] / Д.Н. Балашов, Н.М. Балашов, С.В. Маликов. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 503 с.
10. Криминалістика : [учебник] / под ред. Т.А. Седовой, А.А. Эксархопуло. – СПб. : Лань, 2001. – 928 с.
11. Ищенко Е.П. Криминалістика : [учебник] / Е.П. Ищенко, А.А. Топорков ; под ред. Е.П. Ищенко. – М. : Юридическая фирма «КОНТРАКТ» : ИНФРА-М, 2005. – 748 с.
12. Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике / Р.С. Белкин. – М. : Юрид. лит., 1964. – 154 с.
13. Коновалова В.О. Юридична психологія : акад. курс : [підручник] / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 240 с.
14. Новиков С.И. Следственный эксперимент при расследовании дорожно-транспортных происшествий : [учебное пособие] / С.И. Новиков, Ш.Ш. Ярамышьян. – К. : НИИРИО КВШ МВД СССР, 1986.
15. Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования / И.М. Лузгин. – М., 1973. – 216 с.
16. Чаплинский К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : [монографія] / К.О. Чаплинский. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – 304 с.

САЧКО О. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ Й ТАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

У статті досліджено процесуальні й тактичні проблеми проведення слідчих дій під час розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків.

Ключові слова: процесуальні проблеми, криміналістичні проблеми, слідчі дії, розкриття злочину, розслідування злочину, незаконний обіг наркотичних засобів.

